

Др Љубомирка Кркљуш, редовни професор
Правног факултета у Новом Саду

ФРАНЦУСКИ ДИПЛОМАТИ О СРПСКОМ ПОКРЕТУ 1848–1849.

Сажетак: У време бурних догађаја 1848-1849. у Београду је као француски конзул боравио М. Лимјерани, а извесно време га је замењивао А. Фабр. У склопу француске дипломатске мреже деловао је и један председник пољске пољичке емиграције, гроф. Л. Бисјиновски. Мада је француско јавно мњење годинама пре Фебруарске револуције (1848) испољавало јаке симпатије за ослободилачке тежње подјармљених народа у источној Европи и у Италији, званична Француска није 1848. подржавала ослободилачке покрете побуђених народа у источној Европи и Италији, смањрајући да интерес Француске захтева очување целокупности Турске царевине. Стога су француски конзули у Београду саветовали српској влади да буде потпуно лојална према Порти. Многи пак су посветили и догађајима у Мађарској и покрету Срба у Јужној Угарској. У њиховом покрету и помоћи Срба из Србије су видели пре свега опасност по оцетанак Турске и могућност за ширење руског утицаја. Смањрајући да ће и мађарски државници увидети да је мир са Србима најбоље јемство проишав навирања руског панславизма, настојали су да посредују у помирењу Срба и Мађара и ступили у додир са појединим вођама српског и мађарског покрета. У дипломатској преписци и извештајима француских конзула из Београда и грофа Бисјиновског нашли су доста места и њихови савови и уписци о Српском покрету 1848. и његовим најзначајнијим актерима: патријарху Јосифу Рајачићу, војводи Стефану Шулџику и команданту српске војске, Борђу Сирајимировићу.

Кључне речи: Револуција 1848-1849, француски конзули, М. Лимјерани, А. Фабр, гроф Л. Бисјиновски, Аустрија, Мађарска, Кнежевина Србија, Војводовина, патријарх Ј. Рајачић, војвода С. Шулџикац, Ђ. Сирајимировић, Турска, Русија, панславизам, руски утицај.

После 24. фебруара 1848. су очи свих европских револуционара биле упрте у Париз, престоницу европске револуције. Мада је француско јавно мњење годинама пре Фебруарске револуције (1848) испољавало снажне симпатије за ослободилачке тежње подјармљених народа у источној Европи и у Италији, после пада реакционарног режима краља Луја-Филипа, званична Француска није узела активног учешћа у тој борби. Шеф извршне власти, песник Ламартин је 4. марта упутио представницима Француске у страним земљама окружницу у којој је изјавио да ће уговори из 1815. године остати „основица и полазна тачка“ односа Француске са осталим народима. Француска неће интервенисати да би помогла другим народима да стекну слободу или остваре национално уједињење. Молбе изасланистава разних народа да им се пружи помоћ су остале без одзива, са образложењем да „Проглашење Француске Републике не представља чин агресије против било ког облика владавине (...) рат није принцип Француске Републике, као што је за њу представљао судбоносну и славodobитну неопходност 1792 (...) Стога Француска Република неће ни против кога заподенути рат.“ И поред тога, и после шест месеци су погледи свих устаника у Европи били окренути ка Паризу, са уверењем да је он још увек „престоница револуције“ и са надом да ће привремена влада Француске републике притећи у помоћ.¹ Незадовољство јавног мњења које се после пропасти Пољског устанка претворило у демонстрације у Паризу, довело је крајем јуна и до пада владе. Генерал Кавењак (Cavaignac) који је дошао на чело извршне власти наставио је мирољубиву политику свога претходника. Министар иностраних послова постао је Ламартинов сарадник Жил Бастид (Jules Bastide).² Не само ратоборна странка, него и неки њихови најближи сарадници, војни и дипломатски функционери су наставили да захтевају да се пружи оружана помоћ Италијанима, који су трпели поразе у борби против Аустрије.³

У складу са таквом политиком је било и држање Француске према Турској. Француска влада је сматрала да интерес Француске захтева очување целокупности Турске царевине. Од почетка 1848. године француски представник у Београду је био Матје Лимперани (Mathieu Limperani).

¹ Žak Godšo, *Revolucije 1848*, Nolit, Beograd, 162, 165-166.

² Министри иностраних послова Друге републике су били: од 29. јуна до 17. јула 1848. Мари Алфонс Бедо (Marie Alphonse Bedeau); од 17. јула 1848. до 20. децембра 1848. Жил Бастид (Jules Bastide); од 20. децембра 1848. до 2. јуна 1849. Едуар Друен де Лис (Édouard Drouyn de Lhuys), а од јуна до октобра 1849. Алексис де Токвил (Alexis de Tocqueville).

³ Emil Bourgeois, *Manuel historique de politique étrangère*, III, 298-307, Paris 1924; M. Radojković, *L'opinion française et le mouvement illyrien de 1840 à 1848*, Le monde slave, II, Paris 1935.

Спроведећи доследно политику своје владе, саветовао је српској влади да буде потпуно лојална према Порти. Запазио је да постоји велики притисак напредних кругова на владу да се искористи тадашња пометња у Европи за уједињење са Босном и Бугарском и за избацивање турских посада из тврђава у Србији. Све замисли такве врсте француски дипломата је приписивао руском утицају. Сматрао је да су српски државници до недостојности потчињени руском генералном конзулу, пуковнику Данилевском и свим силама се трудио да сузбије утицај Русије.⁴ Сазнавши, почетком априла, да је Савет затражио од владе да покрене питање о иселењу Турака, конзул је саопштио српском министру иностраних послова Авраму Петронијевићу да Србија може рачунати на подршку Француске само ако остане тесно везана за Турску. Скренуо му је пажњу и на то да Аустрија више не постоји као велика сила, а да ослањање Србије на Русију може бити фатално по њену независност.⁵

У складу са политиком своје владе, закључујући да свака акција Србије у правцу потпуног ослобађања од турског суверенитета користи само Русији, Лимперани је посветио много пажње и догађањима у Мађарској и покрету Срба у Јужној Угарској. Већ у својим извештајима марта 1848. конзул је обавестио министра о догађајима у аустријској Војној граници. Одмах је уочио да Србија показује најживље занимање за борбу која ће неизбежно почети између Мађара и аустријских Словена и да су симпатије Срба према својој браћи с друге стране Дунава ван сваке сумње. Закључио је да се може оправдано страховати да ће ти догађаји утицати на стање у Кнежевини.⁶ У извештају од 16. јуна 1848. у којем је обавестио министра о мађарском нападу на Карловце, Лимперани је изразио своју сумњу у способност Аустрије да се суочи са овим проблемом, имајући у виду анархију која влада у Бечу и слабашни ауторитет који су аустријски генерали још сачували у Војној граници. „Мађари, господине министре“, пише он, „навикли да већ дуго врше у овим областима готово апсолутну власт, гневни су због сваке препреке на коју на том путу наиђу; они се чине одлучни, ма колико неравноправни бројем, да истрају у овом рату. Што се тиче Славо-

⁴ Др Војислав Вучковић, *Рад француских претставника у Србији 1848-49 на измирењу Јужних Словена са Мађарима*, Зборник за друштвене науке МС, 13-14, Нови Сад 1956, 149.

⁵ Писмо конзула Лимперанија министру иностраних послова 21. марта 1848, Архив Министарства спољних послова Француске (Archive du Ministère des Affaires Étrangères), фонд Конзулска политичка преписка, Турска – Београд (Correspondance politique des Consules, Turquie – Belgrade, vol. 60), Consulat de France en Serbie, Direction politique, (у даљем тексту Consulat de France en Serbie, Direction politique), N° 4/48, N° 11, N° 15 и 16; Др Војислав Вучковић, нав. дело, 150.

⁶ Писма конзула Лимперанија министру иностраних послова од 21. марта, 26. марта и 4. маја 1848, Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 5/48, 6/49; N° 12/80 (bis).

наца, Илира, Хрвата итд, снажних у својој народности и обећањима која су им дата, не изгледају мање срчани у борби; они неће оклевати да се баце у наручје Русије, у случају да аустријски цар не удовољи свим њиховим захтевима.“ Борба Срба у Јужној Угарској према томе погодује руским претензијама и њиховом панславизму. Русија тежи да створи на Дунаву нове кнежевине, под својим протекторатом.⁷ Лимперани је 27. јула јасно изнео свој закључак о могућем исходу сукоба између Мађара и Словена. „Ако се мађарска влада, непрестано заслепљена својим таштим замислима о супрематији, узјогуни и ускрати сваки уступак Илирима; – ако се ова жалосна борба ускоро не оконча, лако је предвидети шта ће се десити – Русија би могла наставити са својим познатим плановима и започети комадање Турске, – и успоставити свој утицај а можда и доминацију у словенским областима Мађарске“.⁸ Мада је очигледно имао разумевања за разлоге српског и словенског покрета у Угарској и њихов отпор мађарском империјализму, што је и касније у више наврата и саопштавао у својим извештајима, Лимперани је и поред тога, у складу са политиком своје владе и упутствима добијеним од свог министра заузео негативан став према политици српске владе помагања покрета војвођанских Срба, видећи у њиховом покрету пре свега опасност по опстанак Турске и могућност за ширење руског утицаја. Дознавши да српска влада шаље помоћ аустријским Србима у добровољцима и у оружју, покушао је да увери министра Петронијевића да је неопходно да се то обустави. Он изражава разумевање за симпатије Срба према својим сународницима у Аустрији, али и мишљење да овима није потребна помоћ, јер су довољно снажни да се носе са Мађарима. Срби у Аустрији се боре за слободе које Србија већ одавно има. Српска влада не треба да предузима ништа што би могло да створи неприлике турској влади. Француска жели да се очува целокупност Турске царевине и она ће се успротивити сваком покрету који буде тежио слабљењу Турске. Пошто је Петронијевић одлучно порекао непосредно помагање српског покрета у Јужној Угарској, конзул је закључио да је измирење између аустријских Словена и Мађара једини начин да се заустави напредовање московског панславизма. Свако слабљење Турске и најмањи ударац њеном ауторитету Порте у овим провинцијама би по његовом мишљењу представљало опасност за Европу, а можда и за цивилизацију. Сматрао је да ће и мађарски државници увидети да је мир са Србима најбоље јемство против навирања руског панславизма, те је предложио министру да француски дипломатски представници у Пешти предузму и

⁷ Писмо конзула Лимперанија министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 15/113.*

⁸ Писмо конзула Лимперанија министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 14/147.*

званичне кораке у том правцу.⁹ Француски дипломатски представници у Београду су од тада, поред напора да увере своју владу у неопходност остварења замисли о овом помирењу, ступили у додир и са појединим вођама српског и мађарског покрета. За време одсуства конзула Лимперанија у Француској, крајем 1848. године, послове француског конзулата у Београду је отправљао млади конзуларни приправник А. Фабр.

Поред француских дипломата, у дипломатску акцију француске владе на Балкану су се активно укључили и припадници пољске емиграције.¹⁰ У току бурних збивања 1848-1849, пољска емиграција, под вођством кнеза Адама Чарториског настојала је да искористи околности и оствари свој план о васкрсу велике независне пољске државе. У саставу мађарске војске борило се већ око 10.000 Пољака, а неколико њихових искусних војсковођа командовало је мађарским и италијанским армијама. У септембру 1848. године је министар Бастид прихватио услуге једног блиског сарадника кнеза Адама Чарториског, грофа Лудвика Бистшоновског (Louis Bystronowski).¹¹ После пољског устанка 1830. Бистшоновски је служио у Египту и Алжиру, а писао је и о српским питањима. Покрет Срба у Угарској и помоћ српске владе устаницима били су по оцени француске владе, неповољни по њене интересе, јер је стварање нове самосталне кнежевине на Дунаву могло само да ојача панславизам и руски утицај. Тежећи да спречи овакав развој догађаја и очува целокупност турске царевине, француска дипломатија је предузела кораке да измири Србе и Мађаре. Изми-

⁹ Писмо конзула Лимперанија министру иностраних послова, 16. јуна 1848, *Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 15/113*.

¹⁰ Од краја XVIII века, подељена између Русије, Пруске и Аустрије Пољска није више постојала. Због тога је политичка и идеолошка активност измештена из земље и организована у изгнанству, где је уживала широко признање у току XVIII и XIX века. Највећи талас емиграције уследио је после Новембарског устанка (1830-1831), појачан новим бројем избеглица после револуције 1848-1849. и Јануарског устанка 1863-1864, а највише пољских политичких емиграната било је у Француској. Расути по Европи после угушења устанка 1830. године, пољски емигранти су узели живо учешће у бурним збивањима 1848-1849. године. Група око кнеза Адама Чарториског, окупљена у Савез националног јединства, названа од 1843. *Hotel Lambert*, организовала је распрострањену мрежу агената, која се бавила пропагандом и подршком разним тајним ослободилачким покретима. За своју противруску политику Чарториски је настојао да придобије и балканске Словене, полажући посебно велике наде у Србију, нарочито после 1842. године, када је збачен кнез Михаило Обреновић и срушена његова русофилска политика. Ангажујући се не само на дипломатском него и на бојном пољу, пољски емигранти су играли видну улогу у догађајима 1848-1849. Њихова помоћ је ојачавала редове аустријских противника, а општа политичка линија њихове делатности подразумевала је исто тако и настојање да се ослаби и умањи руски утицај и руска моћ. Отуда многобројни Пољаци учествују у редовима мађарске војске и као њени команданти у рату против Хабзбурга.

¹¹ L. Bystronowski, *Sur la Serbie dans les rapports européens avec la question d'Orient*, Paris 1845.

рењем Мађара и Јужних Словена Бистшоновски је желео да олакша положај првих, како би затим удружене снаге Јужних Словена, укључујући и граничарске трупе које су се бориле у Италији окренуо против пољских непријатеља.¹²

Имајући у виду ове циљеве француске спољне политике у погледу револуционарних догађаја у Аустрији: очување Османске царевине и сузбијање ширења руског утицаја и настојање да се ти циљеви постигну, разумљиво је да су у дипломатској преписци и извештајима француских конзула из Београда и грофа Бистшоновског који је деловао у склопу француске дипломатске мреже нашли доста места и њихови ставови и утисци о Српском покрету 1848. и његовим најзначајнијим актерима: патријарху Јосифу Рајачићу, војводи Стефану Шупљикцу и команданту српске војске, „вожду“ Торђу Стратимировићу.

Лимперани је већ 25. марта 1848. известио министра да је револуционарни покрет захватио аустријску Војну границу. У Панчеву и Земуну је народ протерао власти и изабрао своје магистрате. Клицало се: „Живела Француска! Живео народ који нам је показао пут ка слободи!“¹³ Он је оправдано претпоставио да ће неминовно доћи до сукоба. О својим слутњама је обавестио министра 20. априла 1848: како се стање у Мађарској није побољшало, клице раздора које постоје између Срба и Мађара ће довести до неког мучног расплета.¹⁴

Ове су се слутње обистиниле, те је конзул 16. јуна известио министра о мађарском нападу на Карловце.¹⁵ По његовом мишљењу, веома је тешко предвидети исход ове „безумне борбе“, због анархије која влада у Бечу. Наредбе аустријских генерала у Војној граници се не извршавају, а командант петроварадинске тврђаве једва да је још сачувао неку сенку власти. Српска влада се не устеже да изрази своје симпатије према побуњеницима: шаље им оружје, муницију и новац, а добровољци им одлазе у помоћ. Све то погодује руској политици: њен циљ је доминација, од Црног мора, од

¹² Др Војислав Вучковић, *Рад француских дипломатских представника у Србији 1848–49 на измирењу Јужних Словена са Мађарима*, Зборник за друштвене науке МС, 13–14/1956; Симона Белег-Мисирлић, *Француски дипломати код Срба у 1848*, Српски књижевни гласник, књ. XXVI, бр. 2 и 3, Београд 1929, 134.

¹³ Писмо конзула Лимперанија министру иностраних послова, Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 6.

¹⁴ Писмо конзула Лимперанија министру иностраних послова, Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 9. 61 (bis)

¹⁵ Писмо конзула Лимперанија министру иностраних послова, Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 15/113.

Дунава и Саве до Јадрана, а комадање Аустрије иде на руку томе циљу. Нада Русије да ће видети стварање нових кнежевина на Дунаву под својим непосредним протекторатом могла би се тако ускоро остварити. Боље саветована, српска влада би могла да остане по страни од ових догађаја. Министар Петронијевић, којем је изразио своје страховање од овакве политике српске владе, порекао је да се српска влада меша у догађаје на другој обали Дунава.

Даљи развој догађаја само је поткрепио конзулове стрепње, што је и изнео у свом писму министру 27. јула 1848. На крају извештаја напомиње да у Мађарској краљевини Мађари броје 3.300.000 душа, трансилванска раса 1.200.000, а словенска сама 8.000.000.¹⁶

Лимперанијеви извештаји показују да је он у погледу догађаја у Угарској имао подељена осећања. Уочавајући јасно суштину збивања: политику аустријског двора, мађарских владајућих кругова, као и мотиве и циљеве српског и других покрета и изражавајући разумевање за њих, ипак за најважнији циљ сматра сузбијање руског утицаја, који би у тим околностима могао бити остварен. Допуштајући да се овај сукоб разгара, аустријски двор се још увек нада да ће васпоставити своју власт у дунавским провинцијама. Међутим, процењује конзул, ако старе монархистичке успомене и недовољно политичко образовање још увек везују поједине делове словенског народа за кућу Хабзбурга, тренутак потпуног разлаза није можда далек. Да се девет милиона Словена извуче испод московског утицаја, закључује конзул, вредно је труда, али, да би се то постигло, Француска мора што пре да се ангажује.¹⁷ И свој став, и политику коју би влада требало да води сажео је у извештају од 2. септембра 1848: „...наша политика на обалама Дунава и Саве може се сажети у две речи: морална подршка Словенима, да би их спречили да падну у наручје Русији; треба да од њих начинимо, ако устреба, бедем против варварства и деспотизма; помоћ Турској, уколико буде приправна да помогне хришћанима *друѓачије*, а не само на *џаиру*“.¹⁸

Лимперани је 21. октобра 1848. у писму министру иностраних послова Бастиду између осталог напоменуо да је „илирски патријарх“ учинио кораке према њему, у недостатку поузданих веза и немогућности да се обрати француском отправнику послова у Бечу. Одговорио је патријарху да још није касно да се опозову српске трупе из Италије и да се пошаље

¹⁶ Писмо конзула Лимперанија министру иностраних послова, Consulat de France en Servie, Direction politique, N° 14/147.

¹⁷ Писмо конзула Лимперанија министру иностраних послова, Consulat de France en Servie, Direction politique, N° 18. 147 (bis).

¹⁸ Писмо конзула Лимперанија министру иностраних послова, Consulat de France en Servie, Direction politique, N° 20. 175 (bis).

изасланик у Париз. У истом писму конзул је закључио да „француска штампа оцењује илирско-хрватско-српски покрет на један одсечан и пристрасан начин; она каља овај покрет ознаком панслависта у руском смислу – међутим, ништа није даље од истине!“ Он је уверен да је само очајање разлог што Словени падају у наручје Русије.¹⁹

У једном опширном извештају од 10. новембра 1848. деловођа конзулата А. Фабр, који је замењивао Лимперанија за време његовог одсуства у Француској је известио министра о својим разговорима са разним личностима. Путујући у Београд срео се са француским дипломатским представницима у Бечу и Берлину, пруским официрима, аустријским царским официрима, мађарским посланицима, једним мађарским магнатом и са „патријархом Срема, душом српског покрета против Мађара“. После боравка у Бечу и проласка кроз Мађарску задржао се у Карловцима, где је у патријарховом друштву провео два дана. Признао је патријарху да не разуме потпуно мађарско-словенско питање и замолио га да му га разјасни. Патријарх га је уверавао да су га Мађари обманули, када су му рекли да су прогласили потпуну равноправност својих судржава. Пре свега, они су укинули латински, да би натерали Србе и Словене да прихвате мађарски, не само на Дијети, већ у свим њиховим јавним пословима; учење мађарског обавезно је у школама, проповед треба да буде на мађарском; једини административни језик за словенске земље је мађарски; они желе да их помађаре у свему. А то настојање је претерано, јер њих има 4 милиона, а Словена 12 милиона. Са каквом намером се преводe литаније на мађарски језик? Позвани су српски посланици, али су колегији тако састављени, да су Мађари, мада су мањина у држави, обезбедили себи већину на Дијети. Њихов тобожњи либерализам дошао је доцкан и у њега се не може поуздати. Упозорио их је на српски покрет, рекавши им да га не могу обуздати, уколико не буду начинили уступке, али су били непопустљиви. Уосталом, они су одувек вређали српску народност, називају је фајтом и гледају с висине, коју Срби више неће трпети.

„Немојте веровати“, наставио је патријарх, „да би нама било угодније да будемо германизовани уместо мађаризовани. Моје именовање за патријарха је учињено да бисмо ставили на знање Аустрији, која нас је свела на титулу митрополита, да желимо одмах да искористимо слободе које је била приморана да нам да. Изабрали смо себи и војводу, Србина и аустријског генерала, јер смо желели да поласкамо Аустрији, да начини све више и више уступака нашем словенском савезу, који штити бан, и нашој малој држави од 2 милиона Срба подложних Аустрији, која управља са-

¹⁹ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 23, 802.*

мом собом, готово у истоветном положају као у турска Србија, само са либералнијим установама.“

Француски дипломата је закључио из разговора са патријархом да овога покреће иста мржња и према Немцима и према Мађарима и да изиграва обе владе „да би основао неку врсту државе, чија је он душа.“ Покушао је да увери патријарха у мађарске добре намере, али се из опрезности није неповољно изразио о бечком двору. Напротив, преувеличао је његову великодушност, наговештавајући бечку спремност на уступке после престанка опасности. Закључио је да није тачна претпоставка да је Русија подстакла овај покрет и да се она сматра за непријатеља. Учинио му се да је патријарх настојао, објашњавајући му своје нацрте установа, да постигне одобравање Француске. Био је дирнут учивши колико и Мађари и Срби теже француском узору и задобијању њене наклоности. Истовремено је закључио да је скоро немогуће да се постигне слога ових двају народа, који су пријатељи Француске: „Карловци су већ један мали двор и, пошто су осетили ту сласт, они не желе да се добровољно утопе у једну нацију. Мора се претпоставити да је она оборена једним демократским елементом који ју је преплавио и који сања о словенској републици, од Црног Мора до Јадрана“.

Закључио је да чињеница именовања патријарха има велику важност. „Сви Словени Илирије, Хрватске, Славоније добијају од патријарха словенске епископе, уместо епископа грчког порекла, језика и обичаја које је именовао цариградски патријарх. Католички хрватски бан Јелачић који се већ сматра, мада не без неповерења, као заштитник словенских слобода, желео је да буде благословен од стране сремског патријарха, како би угоддио Хрватима²⁰. У будућности би можда било могуће, поступно, да се уједини све ово становништво. Онда би српска држава могла да апсорбује и Србе из Србије, а преко њих и хришћане у Турској.“

Разговори са патријархом су очигледно помогли француском дипломати да формира своје мишљење о овом питању, што је и саопштио министру: мађарска аристократија је проучила француску револуцију и, било из великодушности, било из хладне рачунице у корист независности, почела је добровољно да се одриче својих повластица. Ова је тенденција прихваћена са признањем и одушевљењем у народу и тим се правцем кретала до ове године. Француска револуција 1848. је изненада убрзала њен ток; она је такође оголела грешку коју је начинила мађарска аристократија, а сада је чини и демократија. Тражећи узор у француској револуцији и француском уставу, није се довољно водило рачуна о разликама међу чиниоцима

²⁰ Аутор очигледно овде под Хрватима подразумева православно становништво Хрватске, дакле Србе.

којима се располагало. Било је добро тежити слободи и једнакости као у Француској; била је огромна погрешка желети њену централизацију. Није се увиђало да у нашем веку влада припада већини. Када је у Француској уведен централизам, прошло је већ четрнаест векова, током којих је, мало по мало, већина апсорбовала јединице. Али, мађарска раса, чувајући своју особеност, своју издвојеност са једном увредљивом надменошћу, а бројећи 4 милиона душа (Мађари су му рекли да има 6 до 7 милиона), живећи и сама под туђом круном, различите вере, немајући ни доминантну књижевност, ни било какву иницијативу; немајући, једном речи, никакву снагу апсорпције или асимилације, намерава да апсорбује и асимилује 10 или 12 милиона странаца, што је, јамачно, био претеран прохтев. Оно што га је довело до оваквог запажања је било је његово изненађење, када је видео да су чак и словенски сељаци закупљени статистиком, бројећи себе и бројећи Мађаре.

С друге стране Аустрија, са бедним геслом своје владавине: *Divide et impera*, које тако добро указује на средство довијања једне владе која је у безизлазном стању, извукла је спретно корист из ове грешке. Озбиљно узнемирена мађарским покретом 1790, није оклевала да створи један противтег. И, под изговором да брани себе и да брани и саму Мађарску од једне силе које се више није требало плашити или против упада, које је обична полиција могла сузбити, она је формирала оно што се од тада назива Војна граница. Мада напомиње да не познаје довољно историју ове земље, Фабр закључује да је могуће је да је ова потпуна милитаризација свих судржава Угарске била усмерена нарочито против Мађара. У ствари, то је значило извлачење пространих области испод управе и утицаја Мађара, да би били стављени непосредно под утицај и дисциплину двора, аустријске армије. Аустрија је била сувише спретна да не би оставила да Словени, над којима је тако стекла непосредну власт, и даље трпе надмено издвајање Мађара. Тако је знала да располаже средством да у случају потребе укроти Мађаре, и чувала га је у потаји. Догађаји су показали колико је ово лукавство било спретно, од оне бедне врсте вештине, која припрема пад династија и царстава.

Одлазећи из Француске био је уверен да је у њеном интересу пре већа снага Аустрије него мађарска независност. Сада је овај утисак, повољан за аустријску владу, потпуно избледео. Најпре, разговори које је водио у Прусској су га навели на помисао да ће се немачка моћ попети ка северу. Као немачка сила, Аустрија представља само прошлост. И ако није умела да постане апостол словенског препорода на Дунаву; ако одважно, као божанство, није умела да развије стег једног младог, активног, плодног, одушевљеног царства, био је то крај моћи куће Хабзбурга, успорен донекле победама над Италијанима, Чесима и Мађарима. Аустријска влада је

закована за Русију, закована за своју прошлост, за свој стари начин господарења и није способна ни за шта велико. Питао се да ли би либерална Аустрија могла преузети улогу коју би напустила дворска Аустрија. Али, аустријско надвојводство биће ситно у заједници, а питање је хоће ли немачко начело пристати да изгуби своје првенство.

Испитивао је да ли би Мађари могли бити средство дунавске силе? Они су сувише малобројна мањина да би могли апсорбовати 20 или 30 милиона Словена који их окружују, а антипатија ових народа је сувише велика. Они би уосталом били, што и сами кажу, одмах разбијени од Русије.

„Волео бих да знам“, пита се Фабр, „да ли би Срби, Хрвати, Славонци могли на Дунаву чврсто побости заставу слободе и уједињења? Мађари би остали изван тога. Сваки од ових словенских народа желео би да има независну државу. Да ли би међу свим овим народима била пожељна једна конфедерација? Али, ако би она претендовала да буде створена изван сизеренства Беча и Константинопоља, ови сизерени [...] Русији, која ће их смрвити у заметку.

Да ли би било пожељније да се она припрема за будућност стварањем вазалних кнежевина као Турска Србија или Аустријски Срем, које би тако у зачетку биле заштићене правом сизерених сила и припремале темељ за велики савез који би Француска учврстила? То би било споро, то би можда било сигурно.“²¹

Фабр је 22. новембра 1848. послао министру нови опширни извештај у којем је покушао да му, са попришта догађаја, из „срца словенског покрета“, објасни смисао збивања која су потресала те крајеве. Најупечатљивији утисак на њега је оставило поуздање у Француску и наду, ако не у њену помоћ, а оно бар њено одобравање, код свих потлачених народа, чији су му изасланици масовно долазили, жалећи се на тешке услове живота. Он указује на то да се Француска према Источној Европи налази у битно другачијим околностима, због битке коју воде разни народи Европе – не ради се више о томе да се земљом влада више или мање либерално у њиховим границама од 1815; ради се о томе да их видимо како цепају ту исту европску карту, која нам је била одбојна, да би одбацили власт освајачких мањина и заменили их владавином маса; да би се разорила политичка географија, резултат агресије, освајања, деспотизма и увело логичније и моралније начело етнографије. Најбројнији од народа који теже да се коначно ослободе грамзивог страног старатељства је словенски народ. Овај је народ започео своју борбу против једног другог народа који је такође тражио независност, против мађарског народа. Французи се чуде

²¹ Писмо деловође Фабра министру иностраних послова од 10. новембра 1848, *Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 24, 202 (bis)*.

што виде да се туку два народа који теже истом циљу и чије је оружје могло бити уједињено. Оно што се у Француској не зна, је да се Словени истовремено боре против мађарске супрематије и немачког народа; гушење њихове борбе иде у корист Беча, Пеште и Франкфурта... Потлачени Словени мрзе у истој мери Немце и Мађаре, Русе и Турке. И ако се данас видите да се боре под царском заставом, то је рачуница, а и нужност, а не наклоност. Када је у Италији zazвонило на узбуну прошлог марта, Словени су само слушали једни друге, а нису се разумели. Они из Чешке су били усамљени у побуни и били су покорени од словенских трупа, које данас свакако не би поново бомбардовале Праг. Они из угарског краљевства су били подстакнути изненадном надом за слободом и жељом да искористе пометњу Аустрије и ослободе се германизма, који их експлоатише већ сувише дуго. Били су спремни да забораве једно тренутно господство, али господство са којим је споразум изгледао могућ, и понудили Мађарима сарадњу под условом да независност којој се тежи буде једнака за све. Мађара има 4 милиона, а Словена девет. Не може се очекивати да они и даље пристану на мађарску супрематију. Међутим, то није наишло на одзив. „Мађари, обузети оном вртоглавицом охолости и презира, која заводи мањине одавно навикнуте на заповедање, а која је једна врста божје казне, одговорили су са неколико уступака које је диктирала једна великодушна мањина, и неким централизаторским и неинтелигентним мерама, које је требало да од Пеште начине центар словенске ствари и да помађаре, у корист њихове мањине, словенску већину, принудним мерама које је требало да Словене очувају у покорности. Словени су рекли: Чувајте се! То нису правци које ми желимо; ми нећемо радије пристати да будемо помађарени него понемчени и, уколико ви са своје стране не уздигнете искрено, потпуно, наше народности, ми ћемо од саме Аустрије добити наше слободе за узврат за помоћ коју ћемо им пружити против вас“.

Разговарајући два дана са патријархом, Фабр је био уверен да су Словени, Власи, Сикулци и остали били приморани да стану на страну Аустрије: „Ево њиховог рачуна: Мађари нас сматрају за побуњенике. Они су можда јачи од нас, премда смо ми бројнији. У сваком случају, морамо бити промишљени у тој недоумици. Или ћемо бити побеђени од њих као самосталних и они нас могу некажњено третирати са свим својим презиром; или ћемо ми бити победници и, одвојивши се од угарске круне, основати једну слободну словенску државу. Али тада, нећемо живети ни један дан и нашу младу слободу смрвиће одмах руска војска, или због тога што смо се одвојили од Аустријске царевине, или због тога што пружамо лош пример. Наш је једини излаз да притекнемо у помоћ аустријској круни, која нам уступа слободе, насупрот мађарској Дијети, која их нам одбија. Тако ослобађамо нашу народност мађаризма а и германизма а наш савез са Аустријом

нас обезбеђује од руске интервенције... Елем, борба се проширила. Нису судржаве Мађарске те које се буне, то је словенска раса, која се пребројава и, ослањајући се на свој број гаји амбицију која се увећава свакодневно и која ће, надам се, довести на Дунаву до стварања противтеже московској сили“.²²

У свом извештају министру 29. новембра 1848. Фабр је између осталог напоменуо да је расположење у региону набијено страстима, немиром и догађајима. Срби почињу озбиљно да се узнемирују у погледу слобода које очекују од Аустрије и да лакше прихватају замисао о обустављању непријатељстава против Мађара. Карловачки патријарх, који је показао толико радости због свог достојанства, поновно освојеног од аустријске владе, добио је од цара писмо насловљено на архиепископа. Фабр је наговарао српску владу да опозове своје трупе које се боре против Мађара.²³ Већ 1. децембра је у једној краткој белешци потврдио утисак о разочарању Срба: „Карловачки патријарх је писао у Беч да његов народ не рачуна више на обећања која су му дата; да, на свим линијама, Мађарска чини искрене предлоге и потпуне уступке и да су Словени расположени да их саслушају. Писао је да би охрабрио Јелачића да се покаже као добар Словен и да дигне глас“.²⁴

Фабр је 28. децембра обавестио министра о одјеку царског признавања титуле војводе и патријарха: „Аустријски цар је коначно одлучио да призна титулу патријарха и војводе (управитеља) које је српска народна скупштина која се састала у Карловцима прошлог 3. маја дала српском карловачком епископу и генералу Шупљикцу. Ова новост, нестрпљиво ишчекивана је била добро примљена код Срба. Али они су утврдили и границе Војводине (управу аустријских Срба, коју им је Аустрија дала од њиховог досељења); цар о томе не говори.“ Та би област укључила половину мађарске територије и конзул изражава разумевање што аустријска влада то није одобрила. Било да се споразуме са Мађарском, било да је освоји, она не би могла отуђити један њен део у корист народности „која се тек родила и која није ништа учинила да заслужи толико задирање у туђе право“. Срби нису задовољни и налазе да аустријска влада није према њима довољно предусретљива. Конзул наглашава да је словенски покрет „огроман и неизбежан“ и истиче нужност да се француски агенти ангажују у већем броју. Један агент би требало да борави и код патријарха у Карловцима.²⁵

²² Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*, № 25. 203.

²³ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*, № 27. 204 (bis).

²⁴ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*, № 29. 205 (bis).

²⁵ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*, № 33. 246 (bis).

Фабр је 29. децембра обавестио министра о смрти војводе Шупљикца, три дана након што је цар потврдио његово наименовање за војводу. Оценио је да је то велика неприлика за Србе, мада војвода није био човек од значаја. Патријарх је послао по једног другог генерала, који борави у околини Осека.²⁶

У писму од 9. јануара 1849. Фабр је указао на то да изостајање француске помоћи и подршке иде на руку руској политици, отворено пребацујући министру због такве политике. Изјаловљена нада да ће Француска бити ослонац народима који желе да поново освоје своју слободу бацила их је у наручје Русије.²⁷ У извештају од 12. јануара обавестио је министра о даљем развоју догађаја: четири италијанске компаније су напустиле Петроварадинску тврђаву и сврстале се под српску заставу. Влада Кнежевине Србије и даље помаже аустријским Србима у рату против Мађара. Закључио је да би Аустрија, доследна својој политици, била задовољна што се они међусобно уништавају и поставила Срем у ранг Србије, ако то буду допустиле комбинације великих сила.²⁸ Нешто доцније, 15. јануара, Фабр саопштава о најновијим догађајима: Мађари су побеђени, а пуковник Мајерхофер намерава да разоружа аустријске Србе, што они неће допустити. Они очекују признање свих својих захтева. Војводина, у границама све до Арада, готово половина мађарске равнице, још није призната и патријарх тврди да ће вратити своја одликовања, уколико се то не догоди. Фабр закључује да је сада, када је аустријска влада савладала Мађаре, мало вероватно да ће се то десити, када то није учинила онда када су јој Срби били потребни. „Не знам каква је то зла коб навела аустријске народности да чекају да се побуне док се централна влада није избавила својих великих неугодности“.²⁹

У писму од 19. јануара Фабр указује на промену става карловачког патријарха. Патријарх је уверен у лоше намере Немаца према свом народу и жели да дође до споразума са Мађарима. Фабру се чини да код Мађара постоји уверење да се Кнежевина Србија противи миру између Срба и Мађара како би присајединила српске земље у Мађарској, што је и његово мишљење. Не верује да ће доћи до споразума, јер мађарске намере иду на сједињење са Србијом, а српске на одвајање и запоседање мађарске тери-

²⁶ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*, № 34.

²⁷ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*, № 36. 20.

²⁸ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*, № 37. 6.

²⁹ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*, № 38. 6 (bis).

торије све до Арада. Преувеличана Српска Војводина подразумева тако мађарске земље и нарочито, влашке, које нису мање суревњиве на Србију због њене аутономије и које ће се одмах окренути против ње.³⁰

У опширном извештају од 29. јануара 1849. Фабр је обавестио министра о стању у Угарској и Србији. Пише и о сукобу који је настао између Ђорђа Стратимировића и патријарха Рајачића: О Стратимировићу говори као о младом човеку „како кажу великих потреба, а малих прихода“. Стратимировић је раскинуо са карловачким патријархом и овај верује (што је још увек само нагађање), да је он отишао у Бачку да подигне српски народ против Аустрије. Изгледа му да је могуће да Аустрија започне борбу против Срба. Стратимировић одржава везе са кнезом Михаилом, који је одан Русији, а био је недавно у Бечу са генералом Ливеном. Русија жели једним ударцем да стекне утицај на карловачког патријарха и да себи обезбеди могућност интервенције у случају да Србији запрети опасност од Аустрије или Турске, али и да застраши кнеза Александра.

Фабр је опширно известио о догађајима у Вршцу. Пошто је заузет Вршац, насељен Мађарима и Сасима, један српски одред који је остао у граду је био масакриран. Град је морао поново да буде освојен, овог пута од становника. Очајни војници су извршили над њима страшне одмазде. Требало би, према томе видети какво је држање Аустрије према српским кнежевинама, турским, ослонцу српског покрета и компликацијама које би уследиле са сизеренским и заштитничким дворовима.

Патријарх Рајачић, који је боравио у Земуну је изненада отишао у Вршац и Темишвар, да би ступио у везу са Јелачићем. Патријарх осећа да је душа српског покрета; он је одани родољуб, он неће примити високи положај који треба да му, како се говори, понуди Беч; захтеваће целу Војводину, то јест посебну владу за све земље између Саве и Дунава, на југу; – Трансилваније на истоку; Арада, Сегедина, Баје, на северу; Мохача и Осиека на западу. Патријарх је формирао праву државу: он је умео да разним уредбама удахне душу својој управи. Ако би аустријска влада покушала да над њим изврши неко насиље да би га отргнула од његове браће, то би насиље било добро погођено; јер оно би успело, верује, да сруши српски покрет. Требало би, према томе видети какво је држање Аустрије према српским кнежевинама, турским, ослонцу српског покрета и компликацијама које би уследиле са сизеренским и заштитничким дворовима.

За то време млади и ватрени Стратимировић, за којег се верује да дела под утицајем Русије, похитао је да препоручи рат против Аустрије; он држи Карловце. Патријарх је издао наредбу о његовом хапшењу као бун-

³⁰ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 40. 7 (bis)*.

товника који покушава да подигне народ против његовог законитог владара, цара. Има места страховању да ће младић компромитовати разумне и патриотске амбиције уваженог прелата. Руси подстичу неслогу, јер их неслога привлачи.

Али има још једно гледиште на тај Стратимировићев иступ. Он је био послан у Беч са српском депутацијом пре два месеца, а један од циљева те мисије је био да посматра Јелачића. Ако се он уверио да је Јелачић био пре расположен да служи великој бечкој влади, него свом малом народу, а видећи га данас како напредује да би покорио и Србе и Мађаре истим ударцем, можда је подлегао једном племенитом осећању, супротстављајући се патријарховом оклевању, јер са успесима бечке владе расте и аустријска надменост. Ако је тачно да мађарска ствар нема средстава, патријарх треба да понуди командантима Петроварадина и Осијека или бекство или услугу и помири се с њима. Треба да обрати пажњу и не допусти да га удаље од његовог народа.

Српска влада је издала наредбу Книћанину, који командује трупама у Банату да маршира до Арада упркос приговорима аустријског агента. То што се Србија одважила да буде тако амбициозна у Турској и Аустрији, без Француске да је у томе подржи, треба можда приписати томе да она рачуна на неку другу подршку.

Фабр указује министру на неке чињенице: питање аустријске Војводине српска влада третира као своје сопствено, до тога да њене трупе марширају до срца Мађарске пошто је прекинула са аустријским агентом; Босна, с друге стране, захтева аустријског патријарха; стењање Бугарске којем Београд даје публицитет; патријархов боравак у Земуну и његове свакодневне, непрестане везе са српском владом. Све то указује на слогу, амбиције савез и смелост. Развија се нова криза, која може увелико утицати на све што је до сада било само у стадијуму нацрта. Врло либерални уступци босанског паше и његова строгост према босанским феудалцима који одбијају да им се подвргну, уколико буду одмах спроведени и проширени на друге турске области, могли би доста допринети томе да се умири, бар за неко време, олуја која се спрема јужно од Дунава, подстакнута олујом која већ бесни на северу.³¹

Фабр је 2. фебруара 1849. поново писао о догађајима који су се одиграли у Вршцу али и о патријарховој владавини: он се понаша као земаљски господар, подиже дажбине, предузима мере врховне управе, наређује искључиву употребу српског језика у актима власти. Аустријски врховни заповедник у Темишвару му је писао и обавестио га да је земља под опсадом и да само војне власти могу издавати наредбе. У свом одговору патријарх му је објаснио своју власт над Србима, рекавши да је царство успо-

³¹ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique, N° 41. 8*

ставило стару патријаршију, старо војводство и да он, српски патријарх, и Срби с њим прихватају то васпостављање са свим последицама, то јест, са независном управом за целу Војводину. Овај веома одважан манифест поставља јасно питање односа између Срба и аустријске владе, која је свакако пристала да потврди само голе титуле, а не стварна права. Али тренутак кризе је можда мало измењен околностима, које поново скрећу царску армију са њеног марша на југ. Генерал Бем је изгледа стекао предност у Трансилванији и улио извесно поверење и нешто снаге мађарским трупима, што је важно.³²

У писму од 13. фебруара, Фабр између осталог напомиње да се активно ради на помирењу између Срба и Мађара, али, по његовом мишљењу српске претензије у погледу граница Војводине не обећавају трајнију слогу.³³

И пољски емигранти су сматрали да је ово измирење неопходно да би се сузбио руски утицај и ослабила аустријска моћ. Постизање измирења Срба и Мађара међутим није био лак задатак, јер се радило о „најжешћем етничком рату сувременог доба“.³⁴ Делујући као представник француске дипломатије гроф Бистшоновски је у ову мисију уложио доста труда и времена.

Бистшоновски се састао са патријархом Рајачићем 16. новембра 1848. О својој мисији међу Јужним Словенима и разговорима са Љ. Гајем, Ј. Рајачићем и С. Шупљикцем поднео је опширан извештај министру Бастиду 22. новембра 1848. године.³⁵ Патријарха Рајачића је Бистшоновски оценио као беспоговорно најзначајнију личност ових крајева. Он у себи сједињује све, топло срце, зрео суд, образован дух. Има 64 године. На његовом племенитом лицу виде се трагови неспавања, али он је још жив, активан и много ради.

Бистшоновски је патријарху предао писмо кнеза Чарториског, напоменувши да кнез, који заступа пољску ствар прати будним оком све што се дешава код Југословена, јер је интерес Пољака повезан са њима. Шаљући га овамо, он је о томе говорио француској влади и објаснио јој преимућства која ће имати ако буде добро обавештена о словенском покрету у Мађарској. Министар му је тада упутио једно писмо, које је прочитао патријарху, да би патријарх могао поклонити више вере усменим инструк-

³² Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*, № 42. 21.

³³ Писмо деловође А. Фабра министру иностраних послова, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*, № 43. 21 (bis)

³⁴ А. Ј. Р. Taylor, *Habsburška monarhija 1809-1918*, Zagreb 1990, 101.

³⁵ R. Warnier, *Lettre de L. Bystrzonowski au ministre des affaires étrangères du 22 novembre 1848*, *Le monde slave*, octobre 1935, 114-131.

цијама које му је саопштио. „Што нисте дошли шест недеља раније“, одговорио је патријарх. „Бан је био тада у мојим рукама, ја сам га приморао да се покрене, претећи му да ћу се обратити непосредно његовим војницима који су православни и Срби у великој већини“. Бистшоновски је одбио патријархову молбу да му да препис писма којим га је опуномоћио министар, са обећањем да ће тражити за то овлашћење, што је учинио 17. новембра.

Бистшоновски се срео са патријархом и сутрадан, 17. новембра. Позивајући се на вести загребачког листа о походу кнеза Виндишгреца на Пешту, Бистшоновски је приметио патријарху да би то могло омести све кораке који се морају покушати да би дошло до помирења са Мађарима; према томе, било би добро писати бану и запитати га како стоје ствари и у исти мах га обавестити да патријарх зна да Француска жели да дође до мирног решења народносног питања у Мађарској и да би била готова да понуди своје услуге за посредовање кад би знала да би биле примљене; тако ће се дознати шта бан мисли. Патријарху се допала та идеја и обећао је да ће се њом послужити. Сагласио се и о томе да не би требало лишити Мађаре нових повластица које им је бечки двор подарио (посебна влада), али да би требало да се све народности тиме користе. Споразумели су се у погледу конкретних корака које би требало предузети: 1. да личност, која буде послана у Пешту да припреми терен за Бистшоновског, приликом излагања услова за помирење има његову писмену потврду у којој ће бити речено да патријарх пристаје да преговара под тим условима; 2. да ће слично писмо бити упућено бану, који се, уосталом, по патријарховом тврђењу, **обавезао писмено заједно са загребачким сабором да неће преговарати без Срба, као што ни ови то не могу без Хрвата**. Враћајући се на идеју федерације, патријарх је рекао да **она не би могла бити чврста ако Француска не би била позвана да за њу гарантује**. Бистшоновски га је утврдио у тој идеји и указао му на потребу, да би се она остварила, да се садашњи спор поднесе Француској на арбитражу, што се патријарху свидело.

Најважнији део разговора био је онај који се односио на Босну. Патријарх је признао да је стварање српске краљевине која би обухватила Босну и Херцеговину жеља свих Срба, али да ту идеју треба одложити за будућност, јер се она не би могла остварити без рата са Турском. Бистшоновски му је одговорио да можда има начина да се дође до тог резултата мирним путем ако, на пример, Француска постигне без борбе ослобођење Италије, а до тога би дошло ако би Срби и Хрвати, који, уосталом, немају никаквог интереса да је подјармљују, повукли из ње своје трупе, јер би тада Француска, с Италијом, гарантовала један зајам, као онај Грчкој, а Турска би се врло вероватно, у замену за једну побуњену покрајину, задовољила милионима које би јој Срби дали. Очеvidно очаран, патријарх се није могао уздржати да живо не одобри ту претпоставку.

Био је веома задовољан чувши патријархово објашњење о Гајевој афери. Он је био у Загребу када је отуда побегао кнез Милош. Гајеви непријатељи су већ извесно време желели да га оцрне у бановим очима; кад су му рекли да је Милош давао новаца г. Гају, бан је одговорио: „Донесите ми написмено од Милоша и ја ћу га ослободити“. Милош је похитао да то потврди писмено и, по наређењу бановом, а да Гај није био обавештен, Милош је био ослобођен и напустио је Загреб. На приговор патријархов бан је наредио потеру за Милошем, али без успеха. Та је клевета ширена да би се нашкодило Гају, али је свако, настави патријарх, убеђен у неистину те приче. „Али је онда“, напоменуо је Бистшоновски, „бан рђав или непромишљен човек“. „Ох, он је непромишљен“, одговорио је патријарх. Овај податак је Бистшоновски оценио као двоструко користан: он је непотпуно потврдио Гајеву невиност и показао у коликој мери је он морао бити нерасположен против бана, а затим, он објашњава једну карактерну црту овог последњег. Пошто се споразумео са патријархом о свему што треба предузети код бана и Мађара, чекао је само његов повратак да би саставили заједно потребна писма.

У току разговора је наишао и војвода Шупљикац, па је Бистшоновски имао прилику да га упозна и опише. Патријарх га је представио као обичног француског путника, под другим именом. Бистшоновски је војводу описао као човека од 60 година, мада мало тешког, још увек крепког, лепог словенског лика. Мало је спор, али тачан у мишљењу. Частан је човек, који се поводи за догађајима и за патријархом. Када је патријарху, пре него што је овога упознао, изразио своје неповерење и сумње у погледу генерала, патријарх га је разуверио: „Будите мирни; то је добар Словен, није био овде у покрету, још није добио национално крштење, али ће се формирати.“ Бистшоновски је изнео још један свој утисак о овом разговору: патријарх се изражава доста добро на француском, а генерал има чак доста добар акценат. Као официр једне граничарске регименте, после Пожунског мира прешао је под француску управу и ступио у њену службу; учествовао је у рату 1812. и добио тада крст Легије части, који носи, види се, са задовољством. Каже да поштује и воли Француску, да је то још увек велика нација. Рекао је колико много жели да се италијанско питање реши, јер, упркос војничке дужности, мучно је борити се против противника који није непријатељ, пошто мислите исто што и он; уосталом, варају се у Француској ако мисле да ће војска у Италији послужити као оруђе за успостављање апсолутизма – и тамо, као и свуда, траже устав и мудру слободу. Поставио је војводи неколико питања о Мађарима. Војвода је одговорио да жали њихову заслепљеност и грозоте које су први почели; што се њега тиче, он жели да поступи што блаже, јер, најзад, треба да штеде једни друге кад морају заједно живети, јер ће Мађарска моћи достићи своју пра-

ву снагу само у једној федерацији свих народности. Рекао је да има под оружјем 20.000 храбрих људи, али да нису добро опремљени и дисциплиновани, и да нарочито немају коњицу. Отвореност и добра воља провејавали су кроз све његове речи. Војвода је служио у армијском корпусу маршала Макдоналда у Илирској регименти којом је командовао пуковник Тромлен. По овим подацима можда би влада могла пронаћи или неког колегу генерала Шупљикца или неки други начин да му приреди неко пријатно изненађење.

Бистшоновски примећује да постоје скоро свакодневне везе између српске владе и патријарха. Питао је патријарха о Петронијевићу; патријарх га је уверавао да је то одличан Србин, док је незадовољена амбиција гурнула г. Вучића у наручје Русије.

Бистшоновски је у писму министру Друен де Лису од 5. јануара 1849. поновио неке ставове о српском питању и о својим покушајима измирења Срба и Мађара. Договори, нарочито са патријархом су често били ометени ратним операцијама и уступцима бечког двора. Патријарх је у међувремену примио депеше од цара и од кнеза Виндишгреца; мада у њима није било ништа поуздано повољно за Србе, значили су повољне изгледе. Позивали су патријарха да не ступа ни у какве преговоре са Мађарима, него да удвостручи напоре против њих. Бистшоновски је потврдио свој закључак о блиским везама патријарховим са владом Кнежевине Србије. Патријарх је о садржини њиховог разговора обавестио Петронијевића. Оценио је да Аустрија води врло умешну политику. Највећа предност је та што су навели Србе да верују да је њихова ствар и ствар цара, којег треба да слушају, као верни поданици, пошто се боре против Мађара који су проглашени за бунтовнике и коначно, што ће обезбедити подршку трупа које се држе двора. Што су већи изгледи да дође до рата, више треба настојати да се неутралише Аустрија. Њена јака страна, као и њена слаба страна, то су Срби: Карловци и патријарх. Патријарх је незадовољан двором. Бистшоновски верује да је могуће да то патријархово уверење ојача. Да би донео коначну одлуку да се изјасни против Аустрије, верује да се не може постићи другачије, него деловањем на патријарха и овдашње Србе, преко Срба из Кнежевине. Ипак мисли да би се у томе успело, ако би им ставила у изглед комбинација са Босном. Верује да је човек погодан за овакве преговоре, који би их уважио и подржао, био Гарашанин. Тврди да је Аустрија свим својим уступцима Словенима намеравала само да их обмане, да би их учинила мање опасним, а они су, прихватајући и захтевајући од Аустрије добру вољу, покушавали само да добију време, да би постигли ослобођење.

Један од доказа за то је што Срби, и поред званичног захтева царског двора слушају предлоге пештанске владе и спремни су да преговарају, на

прикладној основи. Сагласивши се о томе са патријархом, упутио је у Пешту једног агента, чија је мисија била да објасни Мађарима каква је њихова позиција и да их наведе да прихвате за основу преговора: **1) једнакост разних народности у Мађарској, 2) њихову везу на основу федералног уговора.**

Како је патријарх прихватио ту основу, а имао је и реч председника српске владе г. Гарашанина, да Срби ни под каквим околностима неће желети да добију више, нада се да би, уколико Пешта није подлегла пре доласка његовог агента, могли бити започети озбиљни преговори с надом да буду и успешни. Очигледно је ипак, на основу самог тог корака да би Срби више волели непосредно помирење са Мађарима, а не посредством аустријске интервенције. Даље, да би они више волели да се оснује једна мађарска федерација, него једну општу федерализацију царевине, јер би их ова прва лакше довела до ослобођења и уједињења са својом браћом, Србима из Кнежевине. Ни у ком случају неће пристати, чврсто су га уверавали, на централизовану целину, што би значило одрицање од њихове посебне индивидуалности.³⁶

Бистшоновски истиче да су Срби и Хрвати право језгро аустријске војске и да се Аустрији најосетљивији ударац може нанети преко њих, охрабривањем развоја словенске народности. И сам наговештај француске помоћи је много допринео развоју српске народности. Корисно би било истовремено деловање код владе у Београду, јер сви Срби сматрају Београд за своју будућу престоницу. Кнежевина Србија може послужити не само да држи у шаху Аустрију, већ може и за Русију постати опасан ривал, јачајући свој утицај на Словене у Турској. Ослобођење турских провинција треба да се оствари у корист Кнежевине, која нуди највише будућности и има највећи утицај на Србе у Аустрији.³⁷

У писму министру Друен де Лису од 10. јануара 1849. Бистшоновски наглашава да је за Србе животно питање да запоседну границе Војводине, јер ће само тако приволети цара на уступак који је до тада одбијао. Патријарх је прокламацијом упућеном народу Војводине наредио да као званични језик употребљавају само српски језик. Питање Војводине треба ускоро да се реши. Чак и ако Аустрија овог пута победи, њен тријумф неће бити дугог века. Најмањи знак благонаклоности аустријске владе би имао чаробно дејство на становништво. Француске новине које нису биле добро обавештене биле су веома неправедне према Словенима. Ништа међу њима не може да умањи утицај Француске. И конзул Фабр и

³⁶ Писмо Бистшоновског министру Друен де Лису, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*

³⁷ Писмо Бистшоновског министру Друен де Лису, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*

један француски агент који је послан у Пешту је могао да утврди недвосмислене симпатије Словена према Француској и да буде сведок магичног престижа који у њиховим очима окружује име председника Републике.

У писму од 12. јануара Бистшоновски напомиње да ни цар ни министар до сада нису изговорили реч Војводина, али Срби ни не претпостављају да постоји могућност да им организација те провинције може бити оспорена. Патријарх, пише он, који влада као господар и кога сви воле и поштују, поносно каже да ће почети да враћа цару своја одликовања, уколико овај не буде признао Војводину.³⁸

У два дописа из Београда, 15. и 21. фебруара Бистшоновски обавештава да су Срби кивни на царску владу. Патријарх, којем је народ поверио и цивилну и војну власт организује власт на националној основи. Све више се приближује Мађарима. У писму 21. фебруара Бистшоновски оцењује да је Француска погрешила осудивши улазак српских трупа у аустријску Србију. То су трупе Кнежевине Србије, које су спречиле Аустрију да становнике Војводовине претвори у подла оруђа својих антилибералних погледа. У Београду се припрема мемоар који треба да разјасни положај Срба у Турској и Аустрији према руској интервенцији. Омогућио је контакт француског дипломате Фабра са министром унутрашњих послова како би владини кораци били што подударнији са интересима Француске: мемоар је саопштен конзулу и министар га је молио да га достави својој влади и у свом извештају нагласи да се Србија нада подршци Француске, те да ће Француска само на тај начин моћи да спасе Европу варварства. Уколико конзул не буде желео да о овоме обавести своју владу, министар унутрашњих послова је одлучио да у своје име пише француској влади.

Почетком 1849, после вести о уласку Руса у Трансилванију Бистшоновски је појачао своје напоре да дође до помирења између Срба и Мађара, нудећи патријарху да га повеже са генералом Дембинским, који би могао остварити савез Срба и Мађара. У том циљу он је упутио патријарху низ писама из Београда и Земуна где се настанио под лажним именом Макер.³⁹ Поводом октроисаног устава од 4. марта 1849. он пише патријарху 15. марта и наглашава неопходност помирења због неповољних решења тога устава за Србе. Устав је значио ударац српским надама да ће добити признање резултата које су постигли својим устанком. Бистшоновски у овом писму доказује патријарху да је Аустрија главни непријатељ Срба и да се они немају чему од ње надати, што уставне одредбе

³⁸ Писмо Бистшоновог министру Друен де Лису, *Consulat de France en Serbie, Direction politique*

³⁹ Бистшоновски патријарху Ј. Рајачићу, 28. јануара, 23. фебруара, 9, 25. и 26. марта и 10. априла 1849, Архив САНУ, бр. 9317, к. CLV.

јасно показују. Његови наводи у писму сведоче о познавању ствари и проницљивом уочавању њихове суштине. Међутим, исто тако је јасно да је Бистшоновски у своме настојању да помири Србе и Мађаре у првом реду гледао интересе свога народа на уштрб његових непријатеља. Јер, по његовом мишљењу, и српски пораз на европском конгресу који би скројио судбину народâ имао би своју вредност и своје оправдање.⁴⁰

Бистшоновски је 11. јуна 1849. оценио положај Војводине и њену судбину: „Војводина, какву настоје да организују и која се, као што знате руши, могла је трајати само привремено. Уместо да буде стварност, она је само жеља српских родољуба, који теже да створе на обема обалама Дунава једну моћну српску државу. Али у стварности српска народност на левој обали Дунава је стварна само код појединаца; она је далеко од тога да постане једна општа мисао, као мисао о српској држави. Дакле, тако замишљено стварање једне српске државе на двема обалама Дунава би значило комадање Мађарске и повукло комадање Турске.“⁴¹

Делатност француских дипломата у Србији, Лимперанија и Фабра и грофа Л. Бистшоновског који је такође био део француске дипломатске мреже била је усмерена пре свега ка одржању Турске, сматране за гаранта европске равнотеже, у том смислу што је њен опстанак онемогућавао снажнији продор руског утицаја у овом делу Европе. Мада су, боравећи у Србији и познајући прилике у балканским земљама, као и тежње словенског становништва у хабзбуршким земљама, разумевали у потпуности, па понекад, макар делимично, и одобравали њихове циљеве и њихову борбу, замерајући чак и званичној Француској и својој влади и, нарочито француском јавном мњењу и француској штампи што не помажу ослободилачким покретима народа на овим територијама, они су ипак у својим дипломатским активностима свим средствима настојали да одврате Србе од ослањања на Русију, да би се по сваку цену спречило ширење руског утицаја и „руског панславизма“. То је оцењено као погубно по европску равнотежу и постојеће односе снага међу европским силама. Мада противни рушењу Турске, они ипак нису искључивали стварање једне велике словенске балканске државе, која би окупила словенске народе и тако створила противтежу Русији и одвратила их од ње.

⁴⁰ Љубомирка Кркљуш, *Једно писмо грофа Лудвика Бистшоновског патријарху Јосифу Рајачићу*, Свеске Матице српске, Грађа и прилози за културну и друштвену историју, 18, Нови Сад 1995, 42-50.

⁴¹ Писмо Бистшоновског министру Друен де Лису, *Consulat de France en Servie, Direction politique*

*Ljubomirka Krkljuš, Ph. D., Full Professor
Novi Sad School of Law*

FRENCH DIPLOMATS' OPINION OF LEADERS OF THE SERBIAN NATIONAL MOVEMENT 1848-1849

Abstract

Despite the fact that public opinion in France in the years before the February Revolution (1848) was inclined toward liberation of the subjugated nations in Eastern Europe and Italy, the French government did not participate in their struggle. The position of French government was that the preservation of integrity of the Ottoman Empire was in the best interest of France. Mathieu Limperani and A. Fabre, French consuls in Belgrade, advised Serbian government to stay loyal to the Turkish government, thereby strictly enforcing the French foreign policy. They closely observed the situation in Hungary in relation to the Serbian movement in South Hungary since they thought that liberation of Serbia from the Ottoman Empire was only in the interest of Russia. In their opinion, the Serbian movement was a threat to integrity of Turkey at the same time creating the possibility for spreading the Russian influence. They strongly believed that Hungarian officials would also find that reconciliation with Serbs would be the best guarantee against the spread of Russian Pan Slavism. Diplomatic representatives of France in Belgrade connected with certain leaders of Serbian and Hungarian movements while making every effort to persuade French government that such reconciliation is necessary.

Diplomatic activity of the French government in the Balkans involved not only French consuls but also one member of the Polish emigration, namely the Count Louis Bystrzonowski. Diplomatic correspondence and reports of French consuls in Belgrade and Count Bystrzonowski considerably include their opinions and impressions on the Serbian movement of 1848 and its most prominent participants: Patriarch Josif Rajačić, Duke Stefan Šupljikac and the Serbian army commander, Djordje Stratimirović.